

Tafsir Dergisi - Tafsir Journal

e-ISSN: 2792-078X

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 1 (Haziran/ June 2024): 60-83

**Beyzâvî'ye Nispet Edilen Mahtût *Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân* Adlı
Eserin İncelenmesi: Hucurât Sûresi Özelinde**

**An Analysis of the Manuscript Attributed to al-Baydawî, Kitab
Ahkam al-Qur'an: A Case Study of Surat al-Hujurat**

Meryem Oğuz

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi/
Tefsir Anabilim Dalı

Kütahya Dumlupınar University Faculty of Theology

Kütahya/Türkiye

meryem.oguz0@ogr.dpu.edu.tr orcid.org/0009-0004-0090-2095

İlhami Günay

Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Tefsir Anabilim
Dalı

Kütahya Dumlupınar University Faculty of Theology

Kütahya/Türkiye

ilhami.gunay@dpu.edu.tr orcid.org/0000-0002-3618-7204

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 01.02.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 05.04.2025

Yayın Tarihi/Pub Date: 30.6.2025

Atıf/Cite as

Oğuz, Meryem, Beyzâvî'ye Nispet Edilen Mahtût *Kitâbu Ahkâmü'l-Kur'ân* Adlı
Eserin İncelenmesi: Hucurât Sûresi Özelinde, Tafsir Dergisi 5/1 (Haziran 2025),
60-83

Oğuz, Meryem, Investigation of the work titled Mahtût Kitāb Ahkām al-Qur'ân
attributed to al-Bayzāwī: Specific to Surat al-Hujurat, Tafsir Journal 4/1 (June
2025), 60-83

İntihal/Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has
been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. Published by Tafsir
Journal, Turkey. <http://www.tafsirdergisi.com/index.php/tafsir/index> Bu eser Creative Commons
Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Beyzâvî'ye Nispet Edilen Mahtût *Kitâbu Ahkâmî'l-Kur'ân* Adlı Eserin İncelenmesi: Hucurât Sûresi Özelinde

Öz

Geçmişten bugüne insanlar için rehber olmayı sürdüren Kur'an-ı Kerim hem itikâdî hem de amelî yönü itibarıyla geniş bir muhtevaya sahiptir. Bu muhtevanın ibadet, muâmelât ve ukubât cihetiyle ilgilenen Ahkâmü'l Kur'ân ilmi gerek bireysel gerek toplumsal hükümleri incelemesi, açıklaması ve yorumlaması açısından önem arz etmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in va'z ettiği hükümleri ortaya çıkarmak, anlamak ve anlamlandırmak için bu ilim dalına ait pek çok eserin yazıldığı görülmektedir. Ayrıca, bu alanda kaleme alınan tefsir ve fıkıh kitapları, ahlâkî ve hukûkî kuralların izah edilmesini ve nasıl uygulanması gerektiğinin belirlenmesini sağlamaktadır. Zaman içinde farklı coğrafyalarda ve medeniyetlerde, Kur'an-ı Kerim'in öğretilerini güncel meseleler ve şartlarla ilişkilendirerek anlaşılmasını sağlayan Ahkâmü'l-Kur'ân ilmine dair yazılan bu eserlerden biri de makaleye konu olan Vahit Paşa Kütüphanesi Vahit Paşa Koleksiyonunda 1686 demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunan *Kitâbu Ahkâmî'l-Kur'an Te'lîfû'l-Âlimi'l-Âllâme el-Kadî el-Beyzâvî* isimli el yazması ahkâm tefsiridir. Bu makalede el yazma eserin takdimi ve literatüre kazandırılması hedeflenmiş olup birinci bölümü adı geçen tefsirin Kâdî Beyzâvî'ye aidiyeti meselesi ve eserin tanıtımı, ikinci bölümü ise eserde yer verilen sûrelerden sosyal ilişkiler ve ahlâkî değerler cihetiyle eğitici bir yöne sahip olan Hucurât sûresinin ilgili âyetlerinin incelenmesi oluşturmaktadır. Çalışmanın kapsam sınırı, eserin ahkam âyetlerini ihtiva etmesi yönüyle doğal olarak çizilmektedir. Alan yazın taraması yapıldığında eserin daha önce herhangi bir çalışmaya konu olmaması makalenin özgün yanını ve ilk önemli basamağını oluşturmaktadır. Sonuç olarak eserin künyesinde zikredildiğinin aksine Kâdî Beyzâvî'ye ait olmadığı tespit edilmiş olup gerçek müellifin kimliği ise meçhullüğünü korumaktadır. Buna binaen mahtût eserin, başta Zemahşerî'nin *el Keşşâf* ve Beyzâvî'nin *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Tevîl* adlı tefsirleri olmak üzere belirli kaynaklardan iktibas edilerek telif edilmiş dirâyet ağırlıklı muhtasar bir tefsir olduğu neticesine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Vahit Paşa Kütüphanesi, El Yazma, Ahkâmü'l Kur'ân, Kâdî Beyzâvî.

An Analysis of the Manuscript Attributed to al-Baydawi, *Kitab Ahkam al-Qur'an*: A Case Study of *Surat al-Hujurat*

Abstract

The Qur'an, which has continued to guide humanity from the past to the present, possesses a broad scope in both its theological and practical dimensions. The discipline of *Ahkam al-Qur'an* (Quranic Injunctions), which deals with the aspects of worship (*ibadat*), transactions (*mu'amalat*), and penal laws (*uqubat*) within this content, is of great importance as it examines, explains, and interprets both individual and societal rulings. Indeed, it is observed that numerous works within this discipline have been written to elucidate, comprehend, and interpret the rulings laid down by the Qur'an. Furthermore, the exegetical (*tafsir*) and juridical (*fiqh*) books composed in this field provide the exposition of moral and legal norms and determine how they ought to be applied. Indeed, one of these works written on the discipline of *Ahkam al-Qur'an* - which facilitates the understanding of the Qur'an's teachings by relating them to contemporary issues and conditions across different geographies and civilizations throughout time- is the manuscript *ahkam* exegesis

titled *Kitab Ahkam al-Qur'an Ta'lif al-'Alim al-'Allamah al-Qadi al-Baydawi* (The Book of Qur'anic Rulings, Authored by the Eminent Scholar and Judge al-Baydawi). This manuscript, which is the subject of the article, is held in the Vahit Pasha Collection of the Vahit Pasha Library under item number 1686. This article aims to present the manuscript to academia and introduce it to the scholarly literature. The first section addresses the question of the exegesis's attribution to Qadi al-Baydawi and provides an introduction to the work. The second section consists of an analysis of the relevant verses from *Surat al-Hujurat* – a *surah* with instructive value concerning social relations and moral values – as treated within the manuscript. The scope of the study is naturally delineated by the work's inherent focus on containing the verses of legal rulings (*Ahkam al-Qur'an*). The manuscript's absence from any prior scholarly work, established through a comprehensive literature review, constitutes both the article's original contribution and its primary significant advancement. In conclusion, contrary to what is stated in the manuscript's colophon, it has been determined that the work does not belong to Qadi al-Baydawi, and the identity of the true author remains unknown. Accordingly, it is concluded that the manuscript is an abridged *dirayah*-style exegesis (emphasizing rational interpretation), primarily derived through citations from specific sources – most notably al-Zamakhshari's *al-Kashshaf* and al-Baydawi's *Anwar al-Tanzil wa Asrar al-Ta'wil*.

Keywords: *Tafsir*, Vahit Pasha Library, Manuscript, *Ahkam al-Qur'an*, Qadi al-Baydawi.

Giriş

Açıklamak, üstü kapalı olan manayı ortaya çıkarmak ve izah etmek gibi anlamları haiz *فسر* kökünden müştak olan tefsir;¹ Kur'ân'ın anlaşılması, manalarının, hükümlerinin ve hikmetlerinin izhar edilmesi anlamına gelmektedir.² Kur'ân'ın ilk müfessiri Hz. Peygamberle birlikte temelleri atılan tefsir ilminin yavaş yavaş sistematik bir hal aldığı görülmektedir.³ Bu ilmin sistemleşmesini sağlayan aynı zamanda metodolojik alt yapısını oluşturan hiç şüphesiz âyetlerin doğru bir şekilde anlaşılması adına yapılan farklı tefsir çalışmalarıdır. Yöntem ve içerik bakımından muhtelif olan bu çalışmalardan biri ekseriyetle fikhî hüküm ihtiva eden âyetlerin tefsirinin yapıldığı *Ahkâmü'l Kur'ân* başlığıyla ele alınan eserlerdir.⁴

¹ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garibî'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Halil Îtânî (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Mârifet, 1420), 380. Bedreddin ez-Zerkeşî, *el-Burhan fî Ulûmi'l Kur'ân*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim (Kahire: Mektebetü Darut-Turas, 1984), 1/146.

² Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *el-İtkan fî Ulumi'l-Kuran*, thk. Şuayb Arnavut (Beyrut-Lübnan: Müessesetü'r-Risale, 2008), 759.; Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-muhît fî't-Tefsîr*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd vd. (Beyrut-Lübnan: Darül-Kütübil-İlmiyye, 1993), 9-10.

³ Abdülhamit Birişik, "Kur'ân İlimleri Terimlerinin Kaynağı ve Oluşumu", *İslami Araştırmalar Dergisi* 19/1 (2006), 29-43.

⁴ Ubeytullah Altuntaş, *Cessâs'ın Ahkâmü'l Kur'ân Adlı Eserinin Dil Bilimsel Tefsir Açısından İncelenmesi* (Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021).

Ahkâmü'l-Kur'ân ibadet, muamelat ve ukubatla ilgili âyetleri tefsir eden ilim dalıdır.⁵ Mükellefin Allah'a karşı yerine getirmesi gereken sorumlulukları ibadet kavramı ile ifade edilirken, onun içinde yaşadığı toplum, devlet ve diğer insanlarla ilişkisi muamelatın alanını oluşturmaktadır. Ukubat ise yerine getirilmeyen sorumlulukların hukuki boyutu olan ceza kavramı ile ilgili olan kısımdır.⁶ Neticede müfessir ve fakihlerin farklı yorumların daha az olduğu bu üç alanla ilgili âyetler üzerinde yaptıkları çalışmalar sonucu Ahkâmü'l-Kur'ân kavramının teşekkül ettiği görülmektedir.⁷

Tefsir ilminin tedvininden bu yana hüküm ihtiva eden âyetlerin tefsir edilme ihtiyacı sonucu literatüre pek çok eser girmiştir. Bu alanda yazılmış olan ilk eserin İmam Şafî'ye (ö. 204/ 819) ait olan *Ahkâmü'l Kur'ân* olduğu kabul edilmektedir.⁸ Ebü'l-Hasen Ali b. Hucr b. İyâs es-Sa'dî el-Mervezî'nin (ö. 244/858-59) *Ahkâmü'l-Kur'ân*'ı, Ebi İshâk İsmâîl b. İshâk el-Ezdî el-Basrî (ö. 282/896), Ebü'l-Hasan Ali b. Mûsâ b. Yezid el-Kummî en-Nisabûrî (ö. 305/917) ve Ebû Ca'fer et-Tahâvî'nin (ö. 321/933) *Ahkâmü'l-Kur'ân*'ları, Ebu'l-Fadl Bekr b. Muhammed b. el-Alâ b. Muhammed b. Ziyâd el-Kuraşî'nin (ö. 344/955) *Muhtasaru Ahkâmî'l-Kur'ân*'ı, Cessâs (ö. 370/980), Kiyâ el-Herrâsî (ö. 504/1110) Ebû Bekr İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148) ve İbnü'l-Feres el-Gırnâtî'nin (ö. 597/1200) *Ahkâmü'l-Kur'ân*'ları, İbn Sirâc Mahmud b. Abbas el-Konevî el-Hanefî'nin (ö. 771/1369) *Telhîsu Ahkâmî'l-Kur'ân*'ı vb. bu alanda yazılmış başlıca eserler arasındadır.⁹ Makaleye konu olan eser ise Vahit Paşa Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbu Ahkâmî'l-Kur'an Te'lîfû'l-Âlimi'l-Âllâme el-Kadî el-Beyzâvî* ismiyle kayıtlı ahkam tefsiridir.¹⁰ Eserin başlığında zikredildiğinin aksine Kâdî Beyzâvî'ye ait

⁵ ez-Zerkeşî, *el-Burhan fî Ulûmi'l Kur'ân*, 2/2-3. Bedreddin Çetiner, "Ahkâmü'l-Kur'ân" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988), 1/551-552.

⁶ Ahmet Gül, "Sahabe Tefsirinde Fıkhi Yönelim", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/23 (2019), 487-507. Bilal Aybakan, "Fürû' Fıkıh Sistematiği Üzerine", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (14 Şubat 2014), 5-32.

⁷ Mahmut Kayış, *Ahkâm Âyetleri Açısından İlk Dönem İşârî Tefsirler -Tüsterî, Sülemî, Kuşeyrî Özelinde* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Doktora Tezi, 2024).

⁸ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zünun an usami'l-kutup ve'l-funun* (Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1941), 1/20.; Çetiner, "Ahkâmü'l-Kur'ân" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1/551-552.

⁹ Muhammed Hüseyin Zehebi, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 2000), 1/323-336.; Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî et-Tahâvî, *Ahkâmü'l-Kur'ân'il Kerim*, nşr. Sadettin Ünal (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 1/4-7.; Mevlâ el-Hasen b. el-Hüseyin el-Hayyân, "Ahkâmü'l-Kur'ân İlmi: Doğuşu, Gelişimi ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma", çev. Mustafa Şentürk vd., *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 22 (2013), 457-491.

¹⁰ *Kitâbu Ahkâmî'l-Kur'ân Te'lîfû'l-Âlimi'l-Âllâme el-Kadî el-Beyzâvî*, Vahit Paşa Kütüphanesi, 1686. 1a-22b.

olmadığı tespit edilmiş olup gerçek müellifin kimliği ise meçhullüğünü korumaktadır.¹¹

Bu çalışmada Vahit Paşa Kütüphanesi Vahit Paşa Koleksiyonunda 1686 demirbaş numarası ile kayıtlı bulunan *Kitâbu Ahkâmî'l-Kur'an Te'lîfî'l-Âlimi'l-Âllâme el-Kadî el-Beyzâvî* isimli ahkam tefsirinin gün yüzüne çıkarılması ve literatüre kazandırılması hedeflenmektedir. Öncelikle çalışmaya konu olan eserin Kâdî Beyzâvî'ye aidiyeti meselesi ele alınmış daha sonra muhteva, dil ve üslup, yöntem ve kaynaklar yönüyle tanıtımı yapılmıştır. Akabinde müellifin eserde Mushaf sıralamasını dikkate alarak yer verdiği ahkam âyetlerinden Hucurât sûresinin ilgili âyetleri incelenmiştir.

Makalenin sınırı, üzerinde çalışılan eserde yalnızca ahkam âyetlerinin tefsir edilmesinden ötürü doğal olarak oluşmuştur. Üzerinde çalışılan mahtut eser, daha önce herhangi bir çalışmaya konu olmamış olması nedeniyle, makalenin özgün yanını oluşturmıştır. Sonuç olarak eserin kütüphane kayıtlarındaki künyesinin aksine Kâdî Beyzâvî'ye ait olmadığı tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde müellifin kimliğiyle ilgili herhangi bir malumata ulaşılamamıştır.¹² Mahtût eserin, başta Zemahşerî'nin *el Keşşâf* ve Beyzâvî'nin *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl* adlı tefsirleri olmak üzere belirli kaynaklardan yararlanılarak telif edilmiş, rivâyetlere yer vermekle birlikte dirâyet ağırlıklı muhtasar bir ahkâm tefsiri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Makalenin bu alanla ilgili yapılacak olan diğer çalışmalar için mukaddime niteliğinde olması beklenmektedir.

1. Araştırmanın Yöntemi, Kâdî Beyzâvî'ye Aidiyeti Meselesi ve Tanıtım

¹¹ Eserin Beyzâvî'ye nisbet edilmesinin sebeplerinden biri müstensihnin nisbesinin Beyzâvî olmasından kaynaklıdır.

¹² “Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı”, *Yazma Eserler Veri Tabanı* (Erişim 26 Kasım 2024). Araştırma kapsamında öncelikle Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'na ait yazma eserler veri tabanı üzerinden yaklaşık 2400 yazma eser taranmıştır. Bu taramalarda gerek eserle gerekse müellifle ilgili herhangi bir kayıt ya da bilgiye rastlanmamıştır. Ayrıca, eserin mevcut olup olmadığını tespit etmek amacıyla Süleymaniye Kütüphanesi ile de irtibata geçilmiş; ancak bu girişimden de olumlu bir netice alınamamıştır. Eserin mevcudiyetine ve içeriğine ilişkin herhangi bir bilgiye ulaşmak adına farklı dijital platformlardan ve arama motorlarından faydalanılmıştır. Google Chrome, Yandex ve Microsoft Edge üzerinden yapılan taramalarda “Ahkâm”, “Ahkâmü'l-Kur'an”, “Kitâbu Ahkâmî'l-Kur'an”, “Kadî Beyzâvî” ve “كتاب احكام القرآن” gibi anahtar kelimeler kullanılmış, ancak araştırmalar herhangi bir sonuç vermemiştir. Benzer şekilde, İslâmî ilimler alanında oldukça kapsamlı içeriğe sahip olan Tûrâs, Almandumah, YÖK Tez ve Google Scholar gibi akademik veri tabanlarında da hem ahkâm tefsirleri hem de Kadî Beyzâvî özelinde taramalar gerçekleştirilmiştir. Ancak bu çalışmalarda da söz konusu eserin herhangi bir bilimsel çalışmada ele alınmadığı ve literatürde yer almadığı görülmüştür. Yapılan kapsamlı araştırmalar sonucunda, Kadî Beyzâvî'ye nispet edilen “Ahkâmü'l-Kur'an” adlı eserin mevcudiyetine ve müellifliğiyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1.1. Araştırmanın Yöntemi

Nitel bir çalışma özelliği gösteren bu makale doküman analiz yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur.¹³ Detaylı katalog taraması neticesinde başka bir nüshasına rastlanmayan eserin 1686 demirbaş numarasıyla Vahit Paşa Koleksiyonu'nda kayıtlı olan nüshası ele alınmıştır.¹⁴ Ayrıca eserde geçen Hucurât sûresinin ilgili âyetlerinin mealleri *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* kaynağı kullanılarak yazılmıştır.¹⁵

1.2. Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân Adlı Eserin Kâdî Beyzâvî'ye Aidiyeti Meselesi

Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân Te'lîfû'l-Âlimi'l-Âllâme el-Kadî el-Beyzâvî adlı eserin başlıkta zikredildiği ve kütüphane kataloglarına kaydedildiğinin aksine Kâdî Beyzâvî'ye ait olmadığı tespit edilmiş olup bu tespiti dair deliller aşağıda sıralanmıştır.

İlk delil olarak Kâdî Beyzâvî'nin hayatı ve kaleme aldığı eserleri hakkında yazılan kitaplarda bu esere yer verilmemesi zikredilebilir.¹⁶ Yanı sıra Beyzâvî'nin Arap dilinin kural ve kaidelerine uygun olarak kaleme aldığı *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl* adlı eseri üzerine yapılan birçok çalışma arasında da bu esere rastlanmamıştır.¹⁷

Eserin Kâdî Beyzâvî'ye ait olmadığını gösteren bir diğer husus ise tefsirin içeriğinde yapılan atıflarla ilgilidir. Şöyle ki Fetih sûresi yirmi beşinci âyetin tefsirinde قال القاضي البيضاوي ifadesi kullanılmıştır.¹⁸ Müellifin kendi ismine bu ifadeyi kullanarak atıf yapması zor görünmektedir. Buna ilaveten Sâd sûresi yirmi üçüncü âyetin tefsirinde İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) görüşüne yer verilmesi de bu minvaldedir. Nitekim Beyzâvî'nin vefat tarihi dikkate alındığında henüz dünyaya gelmemiş olan İbn Kesîr'i kaynak göstermesi muhaldir.¹⁹

¹³ Döküman analiz yöntemi: Araştırma verilerinin ilk kaynağı olarak çeşitli belgelerin toplanması, incelenmesi, istintak edilmesi ve analizi olarak tanımlanan bilimsel bir araştırma yöntemidir.

¹⁴ “Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı”, “Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi” (Erişim 26 Kasım 2024).

¹⁵ Hayrettin Karaman vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017).

¹⁶ Tâcuddîn Takıyyuddîn Subkî, *Tabakâtu's-Şâfi'yyeti'l-kübrâ*, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, Abdülfettâh Muhammed el-Hulv (Beyrut: Hicr li't-Tıba'a ve'n-Neşr, 1992), 8/107.

¹⁷ Muhammed Abdulazim ez-Zerkani, *Menahilu'l-irfan fi ulumi'l-Kur'ân* (Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-Arabi, 1995), 2/67. Celaleddin Abdurrahman bin Ebubekir es-Suyuti, *Buğyetu'l-vuât fi tabakati'l-luğeviyyin ve'n-nuhâr*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadî İbrahim (Beyrut-Lübnan: el-Mektebetu'l-Asriyye, ts.), 2/50.

¹⁸ Beyzâvî, *Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân* (Vahit Paşa, 1686), 6a.

¹⁹ Beyzâvî, *Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân* (Vahit Paşa, 1686), 4a.; Çelebi, *Keşfu'z-zünun an usami'l-kutub ve'l-funun* 1/186, 439

Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân isimli bu çalışmanın Beyzâvî'ye ait olmadığına dair ortaya çıkan bir başka delil ise eserin mukaddime kısmında övgü ile bahsedilen İlhanlı hükümdarı Gazan Han'ın h. 694 yılında tahta geçmiş olmasıdır.²⁰ Oysaki Beyzâvî bu tarihten önce vefat etmiştir. Durum böyle olunca eserin Beyzâvî tarafından yazılmış olması mümkün görünmemektedir.²¹

Sonuç olarak sistematik bir şekilde sıralanan deliller *Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân* isimli eserin Kâdî Beyzâvî'ye ait olmadığını kanıtlamaktadır.

1.3. *Kitâbu Ahkâmu'l-Kur'ân* Adlı Eserin Tanıtımı

1.3.1. Fiziki Özellikleri ve Eserin Muhtevası

Kütüphane katalog kayıtlarında yapılan araştırma sonucunda başka bir nüshasına rastlanmayan, kahverengi çeharkûşe cilt ile kaplı olan mahtût eser 22 varaktan (1a-22b) oluşmaktadır.²² Sülûs hattıyla abadî kâğıt üzerine siyah mürekkep kullanılarak yazılan eserin sayfa numaraları kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Varakların dış ölçüsü 245x170 mm, metin ölçüsü ise 175x110 mm'dir. Yanı sıra satır sayısı 25'tir. Sayfa geçişleri ise reddâde ile yapılmıştır.²³

Mahtûtun zahriyesinde altı adet temellük kaydı olup²⁴ istinsah tarihi 981 olarak ferağ kaydında bulunmaktadır.²⁵ Besmele ve hamdeyle başladığı mukaddime kısmında İslamiyet'in İlhanlılar'ın resmî dini olmasını sağlayan, aynı zamanda yaptığı reformlarla İslam medeniyetini hükmettiği coğrafyada neşreden İlhanlı hükümdarı Gazan Han'dan (ö. 703/1304)²⁶ övgü ile bahseden müellif ismini

²⁰ Abdülkadir Yuvalı, "Gazan Han" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1996), 13/429-431.

²¹ İlhanlı hükümdarı Gazan Han'a duyduğu şükranı mukaddime kısmında dile getiren müellifin Gazan Han'ın vefat tarihi olan 703 senesinden önce yaşadığı düşünülmektedir.

²² Beyzâvî, *Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân* (Vahit Paşa, 1686). (Ek 1); Ayrıntılı bilgi için bkz. Ebru Alparslan, "Türk Cilt Sanatında 'Çeharkûşe Ciltlerin' İncelenmesi", *ulakbilge* 6/25 (2018), 783-800. Ayrıca eserin on beş ve on altıncı sayfalarına numaralandırma yapılmaksızın sonraki sayfalara geçilmiştir. Belirtilen varak sayısına numaralandırma yapılmayan sayfalarda dâhil edilmiştir. (Ek 2)

²³ Yazma eserin metninde sayfa ya da yaprak numaraları genellikle bulunmadığından bunun yerine kullanılan takip kelimelerine (rakabe) verilen isimdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fatih Rukancı, "Yazma Eserlerde Fiziksel Niteleme", *Erdem* 63 (2012), 170-204.

²⁴ Beyzâvî, *Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân* (Vahit Paşa, 1686), 1a. (Ek 3);. Temellük kaydı: Yazma bir eserin çoğunlukla zahriye sayfalarında bulunan ve eserin kimin mülkiyetinde bulunduğu delalet eden kayıtlardır.

²⁵ Beyzâvî, *Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân* (Vahit Paşa, 1686), 22b.; Ferağ kaydı: Ketebe kaydı olarak da bilinen yazma eserlerin son kısmında yer verilen metnin istinsahının nihâyetini ifade eden kayıtlardır.

²⁶ Mustafa Uyar, "İlhanlı Hükümdarlarının İslam'a Girmesinde Rol Alan Türk Sufileri: İlhan Tegüder ve Gazan Han Devirleri", *Belleten* 76/275 (2012), 7-30.; Hanifi Şahin, "Câmiu't-Tevârih'e Göre Gâzân Hân'ın Müslümanlığı ve Bunun İlhanlı Toplumuna Yansımaları", *Bilgi* 73 (2015), 207-230.; Mustakim Arıcı, *İslam İlim Ve Düşünce Geleneğinde Kadi Beyzâvî* (Ankara: İsam - İslam Araştırmaları Merkezi, 2017), 24-26.

zikrettiği zatın desteği ile bu yola girdiğini söylemektedir. Ahkam âyetlerinin tefsirini yaptığı eserinde Mushaf sıralamasını dikkate alarak Ahzâb sûresi 53. âyetin tefsiriyle başladığı eserini Beled sûresi 11-13. âyetlerin tefsirini yaparak tamamlamıştır. Eserde yer verilen âyetlerin tamamı ise şu şekildedir: Ahzâb sûresi 53, 56 ve 59. âyetler, Sebe' sûresi 49. âyet, Sâd sûresi 23, 26 ve 44. âyetler, Fussilet sûresi 33, 36 ve 37. âyetler, Şûra sûresi 42. âyet, Ahkâf sûresi 15. âyet, Muhammed sûresi 4 ve 35. âyetler, Fetih sûresi 25 ve 29. âyetler, Hucurât sûresi 1, 2, 4, 6, 9, 11, 12 ve 13. âyetler, Kâf sûresi 18. âyet, Necm sûresi 36-39. âyetler, Kamer sûresi 28. âyet, Vâkıa sûresi 77-79. âyetler, Mücâdele sûresi 2, 3, 11 ve 12. âyetler, Haşr sûresi 5, 6, 7 ve 20. âyetler, Mümtetine sûresi 1, 4, 8 ve 10. âyetler, Cum'a sûresi 9-11. âyetler, Talâk sûresi 1, 2, 4 ve 6. âyetler, Tahrîm sûresi 1-2. âyetler, Müzemmil sûresi 1-4. âyetler, Müddesir sûresi 1-6 ve 42-46. âyetler, İnsan sûresi 7. âyet, Mürselât sûresi 25-26. âyetler, İnşikâk sûresi 20-21. âyetler, Beled sûresi 11-13. âyetler.²⁷

Ahkâm tefsirlerinin muhtevası göz önüne alındığında genellikle Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ, Mâide gibi içerisinde çok sayıda hüküm bulunan sûreler öncelikli olarak ele alınmaktadır. Zira bu sûrelerde ibadet, aile hukuku, miras, ceza hukuku ve muamelât gibi temel fikhî konulara dair birçok âyet yer almaktadır.²⁸ Bu çerçevede, Kâdî Beyzavî'ye nispet edilen ve “*Ahkâmu'l-Kur'ân*” adıyla anılan eserin, Kur'ân'ın daha ileri bölümlerinden biri olan Ahzâb sûresindeki ahkâm âyetleriyle başlaması dikkat çekicidir. Ahzâb sûresi, ahkâm içermekle birlikte, tefsir geleneğinde genellikle başlangıç noktası olarak tercih edilmemektedir. Bu durum, eserin klasik ahkâm tefsiri yapısından farklı bir yöntemle sahip olabileceği ihtimalini gündeme getirmektedir. Bununla birlikte, söz konusu eserin Ahzâb sûresiyle başlaması, müellifin daha önce Kur'ân'ın önceki sûrelerine dair bir çalışma yapmış olabileceğini düşündürmektedir. Yani elimizdeki metin, müstakil bir tefsirin başlangıcı değil; belki daha kapsamlı bir çalışmanın devamı ya da ikinci cildine ait bir parça olabilir. Nitekim müellifin Hucurât sûresi ilk âyetinin tefsirinde “Kurban kesmenin müddeti meselesi Hac sûresinde geçmişti.” ifadesi bu ihtimali destekler mahiyettedir.²⁹ Alternatif olarak bu durum, eserin günümüze sadece bir kısmının ulaşmış olabileceği yönünde de yorumlanabilir.

1.3.2. Dil ve Üslup, Yöntem ve Kaynaklar

²⁷ Beyzâvî, Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân (Vahit Paşa, 1686), 1a-22b.

²⁸ Çetiner, “Ahkâmu'l-Kur'ân” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1/551-552.

²⁹ Beyzâvî, Ahkâmi'l-Kur'ân (Vahit Paşa, 1686), 7a.; 7b sayılı varakta müellif Hucurât suresinin 6. âyetini tefsir ederken “Bakara suresinde adalet sıfatı konusunda yeterli bilgiyi sunduk.” ifadesini kullanmaktadır. Hakeza bu durumda yukarıda verilen ihtimali desteklemektedir.

Arapça olarak kaleme alınan eser oldukça veciz ve muhtasar bir niteliğe sahiptir. Mukaddime kısmının yer aldığı eserde müellif tefsirini yaparken öncelikle ilgili âyetin metnini verip akabinde kısa bir meal tefsirin ardından konunun ahkam yönüne temas etmektedir. Bazı yerlerde konunun ahkâm yönünü hülâsaten ele alırken bazı yerlerde de âyeti kısaca meallendirdikten sonra konunun doğrudan fıkıh kitaplarının hangi başlığı altında işlendiğine dair atıfta bulunarak mevzuya hiç dâhil olmamaktadır.³⁰ Nitekim konu sonlarına “Tafsilatlı bilgi için furu kitaplarına bakılabilir” tabirini eklemesinin bunun bir sonucu olabileceği düşünülmektedir.³¹ Öte yandan ilgili âyetin öncelikle lafzının iyi bir şekilde anlaşılması için açıklama yapan müellif, bu açıklamanın yeterince anlaşıldığını düşününce اذا عرفت ذلك فاعلم/Bunu öğrendiysen bilesin ki ifadesini zikretmektedir. Dile getirilen ifade çok defa farklı farklı yerlerde tekrarlanmaktadır.³² Ayrıca eserinde bazı âyetlerin sebebi nüzulüne yer veren müellif, kimi zaman âyetin inmesine sebep olan birden fazla olayın rivâyetlerini bir arada verir.³³ Bu yaklaşım âyetlerin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına olanak tanır.

Tefsirinde zaman zaman konu ile ilgili başka âyetlerden delil getiren müellif Hz. Peygamber’in hadislerinden de yararlanmıştır.³⁴ Mukaddime kısmında üç Abdullah’ın en faziletlisi ve dört bülbülün en kâmil olanı olarak bahsettiği Abdullah b. Abbas’ın rivâyetlerinden istihraçta bulunduğunu vurgulamıştır.³⁵ Sahabenin ileri gelenlerinden Enes b. Mâlik ve Ebû Hureyre’nin sahabe görüş ve uygulamalarını esas alan müellif, Tâbiîn tefsirinden de yararlanarak alıntılar yapmıştır.³⁶ Eser bu yönüyle rivâyet tefsirini de andırmaktadır. Nitekim tefsirinde tabiinin önde gelen müfessir ve fakihlerinden Hasan-ı Basrî (ö. 110/728), Atâ b. Ebî Rebâh (ö. 114/732), Evzâî (ö. 157/774) ve Leys b. Sa’d’ın (ö. 175/791) içtihatlarına yer vermektedir.³⁷

Müellif eserinde İmâm-ı Â’zam Ebû Hanîfe, İmam Şâfiî, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel’in fıkhi görüşlerine de sıkça yer vermektedir. Özellikle İmam Şâfiî’nin görüşlerini genel itibariyle mezheb-i kadim ve mezheb-i cedit tasnifine

³⁰ Beyzâvî, Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân (Vahit Paşa, 1686), 10b.

³¹ Beyzâvî, Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân (Vahit Paşa, 1686), 8a, 9a.

³² Beyzâvî, Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân (Vahit Paşa, 1686), 3b, 6b.

³³ Beyzâvî, Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân (Vahit Paşa, 1686), 7b.

³⁴ Beyzâvî, Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân (Vahit Paşa, 1686), 8b.

³⁵ Beyzâvî, Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân (Vahit Paşa, 1686), 1b. Abdullah b. Abbas’ın rivâyetlerinden istihraçta bulunan müellif, rahatını kaybettiğini, hayat sevincini bulamadığını ve şiddetli göz ağrısından dolayı gözünü kaybettiğini ifade etmiştir. Bundan sebep tefsirin tamamını istihraç edip tamamlayamadığını dile getirmiştir.

³⁶ Beyzâvî, Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân (Vahit Paşa, 1686), 7a, 7b.

³⁷ Beyzâvî, Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân (Vahit Paşa, 1686), 7a, 12b.

dikkat ederek ele almaktadır.³⁸ Kendisinin de Şâfiî mezhebinin öğretilerine tabi olduğu “imamımız Şâfiî”, “bizden (Şâfiîlerden), arkadaşlarımızdan” gibi ifadeleri kullanmasından anlaşılmaktadır.³⁹

Müellifin tefsirinde eser ismi zikrederek atıfta bulunduğu kaynaklar; İbn Abbas (ö. 68/687-88) *Merviyat*, İmam Şâfiî (ö. 204/820) *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Ebu't-Tayyîb et-Taberî (ö. 450/1058) *Ravzatü'l-müntehâ*, Zemahşerî (ö. 538/1144) *el-Keşşâf*, Râfiî el-Kazvînî (ö. 623/1226) *Şerhu's Sağır*, İmam-ı Nevevî (ö. 676/1277) *Ravza*, Ebû Bekir el-Beyzâvî (?) *et-Tebşira fî'l-Fıkḥ*, İbnü'l-Mukrî el-Yemenî (ö. 837/1433) *İrşâdü'l-gâvî ilâ (fî) mesâliki'l-Hâvî* (Abdülgaḥfâr b. Abdülkerîm el-Kazvînî'nin *el-Hâvî's-şagîr* adlı kitabının muhtasarı olup Şâfiî fıkḥının önemli eserlerinden *Muhtaşarü'l-Hâvî's-şagîr* olarak da bilinmektedir.)⁴⁰ Eser adı zikretmeksizin atıfta bulunduğu müfessirler ise; İmam Katâde (ö. 54/674), Ebû Hureyre (ö. 58/678), Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12), Süddî (ö. 127/745), İbn Ebî Hâtîm (ö. 327/938), Ebû Hamîd Gazzâlî (ö. 505/1111), Kurtubî (ö. 656/1258), Beyzâvî (ö. 685/1286) ve İbnü'l Bârizî (ö. 738/1338) şeklindedir.⁴¹ Ayrıca fıkḥi görüşlerine yer verdiği isimler arasında; Ebû Sevr (ö. 240/854), Dâvud ez Zâhirî (ö. 270/884), İbnü'l Münzir (ö. 318/930 [?]), Beyhakî (ö. 458/1066) ve Ebû İshâk (ö. 476/1083) yer almaktadır.⁴²

2. Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân'da Yer Verilen Hucurât Sûresi ve İlgili Âyetlerin Tahlili

2.1. Hucurât Sûresi

Medenî sureler arasında yer aldığı icma ile sabit olan Hucurât sûresi 18 âyetten oluşmaktadır.⁴³ Mushaf sıralamasına göre 49. nüzul sırasına göre 106. suredir.⁴⁴ Bu sûre, adını dördüncü âyette geçen ve 'odalar' anlamına gelen 'hucurât'

³⁸ Beyzâvî, Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân (Vahit Paşa, 1686), 17a.

³⁹ Beyzâvî, Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân (Vahit Paşa, 1686), 17b, 13a.

⁴⁰ Saffet Köse, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2000), 21/138-140.

⁴¹ Beyzâvî, Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân (Vahit Paşa, 1686), 9b.

⁴² Beyzâvî, Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân (Vahit Paşa, 1686),

⁴³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006), 19/352.; İbnü'l-Cevzî Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr* (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslamiyye, 1984), 7/451-452.

⁴⁴ Muhammed Âbid Câbirî, *Fehmü'l-Kur'âni'l-hakîm* (Beyrut: ed-Dâru'l Beyda, 2008), 3/323.; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971), 79.

kelimesinden almaktadır.⁴⁵ Bazı müfessirler muhteva itibariyle terbiye hakikatlerini ve medeni ilkeleri kapsamından dolayı sureyi “Ahlak sûresi” şeklinde isimlendirmişlerdir. Nitekim ilgili sûre, Allah ve Peygamber tarafından konulan emir ve yasaklar karşısında müminlerin nasıl bir tutum sergilemeleri gerektiğini öğreterek başlamaktadır. Söz konusu öğreti, müminlerin Peygamber ile istişarede bulunmadan ve onun irşat ettiği ilkelere tam bir bağlılık göstermeden herhangi bir görüş bildirmemelerini, karar ya da hüküm vermemelerini öngörmektedir.⁴⁶

Bireysel ve toplumsal hayatı düzenleyecek şekilde pek çok ahlaki hükmü ihtiva eden Hucurât sûresinde Allah Rasûlü'nün yanında seslerin alçaltarak konuşulması ve kendisine makamına uygun bir şekilde hitap edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Aynı zamanda müminlerin, işittikleri her söze itibar etmemeleri, duydukları haberleri sorgulamaları ve özellikle fasık bir kimsenin getirdiği bilgilere karşı daha dikkatli ve araştırmacı bir tavırla hareket etmeleri gerektiği belirtilmektedir. Söz konusu yaklaşım, bilgi güvenliğinin sağlanması ve asılsız iddiaların yayılmasının engellenmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır.⁴⁷

Sûre, bireyler arası ilişkilerde de çeşitli ahlâkî ölçütler getirmektedir. İnsanlarla alay etmek, onları kaş-göz işaretleriyle küçümsemek, ayıplamak, gıybet etmek, gizli kusurları araştırmak ve sû-i zanda bulunmak gibi davranışlar açıkça yasaklanmaktadır. Hucurât Sûresi erdemli bir toplumun temellerini sağlam bir şekilde atmanın yolunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir.⁴⁸ Bu çerçevede müellif, eserinde Hucurât Sûresi'nin 1, 2, 4, 6, 9, 11, 12 ve 13. âyetlerinin tefsirine yer vermektedir. Çalışmanın devamında, ilgili âyetler içerik bütünlüğü gözetilerek başlıklar hâlinde ele alınacaktır.⁴⁹

2.1.1. İlâhî ve Nebevî Boyutta Dînî Otoriteye Saygı

Hucurât sûresinin 1, 2 ve 4. âyetleri muhteva yönüyle Allah'a ve Rasulüne saygıyı aynı zamanda iletişimde dil ve üslubun önemini vurgulaması açısından

⁴⁵ Ebü'l-Alâ Mevdudî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayani vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2005), 432.

⁴⁶ Muhammed Ali Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr* (Beyrut: Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1981), 230.

⁴⁷ Fahrüddin Razi, *Tefsîru'l Kebir (Mefâtihu'l Gayb)* (Beyrut-Lübnan: Daru'l Fikr, 1981), 28/110-139.; Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 230-231.

⁴⁸ İmâdüddîn Ali b. Muhammed b. Ali el-Kiyâ el-Herrâsi, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (Beyrut-Lübnan: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1983), 2/381-385.

⁴⁹ Hucurât suresi ilgili âyetlerin Arapça metinleri makalenin hacmini aşmamak adına sunulmamıştır.

ortak ahlaki ve toplumsal ilkelere değinmektedir.⁵⁰ Bu başlık altında müellifin ilgili âyetleri nasıl yorumladığına yer verilecektir.⁵¹

1. Âyet: Herhangi bir konuda Allah ve Resulü, hükmünü vermeden kesin hüküm vermeyin; böylece ya inzal olan vahiyle amel etmiş olursunuz ya da Peygambere (a.s) ittaba etmiş olursunuz. İbn Abbas'ın tefsiri de bu mana etrafında dönmektedir. *“Allah ve Rasulü'nün önüne geçmeyin.”* ifadesinin kastettiği mana, Hz. Peygamber'in söz ve fiillerinin aynı zamanda dini emirler konusunda onun tuttuğu yolun önüne geçmeyin demektir. Bilakis Hz. Peygamber'in verdiği hüküm ancak Allah'ın verdiği hükümle tecessüm ettiğinden dolayı yapılacak iş ve söylenecek sözler konusunda Rasulullah'ın hükmünü beklemek gerekmektedir. Bu âyetin nüzul sebebinin kurban kesme konusunda olduğu söylenmiştir. Şâyet âyetin inme sebebi Müslümanların kurbanlarını Rasulullah'ın kurbanından önce kesmemeleri özelinde ise (peygamberin önüne geçmeyin) bu durumda âyet kurban kesmenin ilk vaktini beyan etmektedir. Ki oda sünnettir. Enes (r.a.) dedi ki: “Kim bayram namazından önce kurbanını keserse her ne kestiye kendisi için kesmiş olur. Fakat kimde bayram namazından sonra kurbanını keserse o vakit kurbanı tam olarak yerine getirilmiş olur.” Hz. Peygamberin bu uygulamasından dolayı ilim ehli bayram namazından önce kurban kesilmesinin caiz olmadığı konusunda icmâ ettikleri halde Atâ b. Ebi Rabâh ve Ebû Hanîfe, köy halkını bundan istisna tutmuştur. Dolayısıyla bu iki müçtehit, köy halkı için fecrin tuluundan hemen sonra kurban kesmeye cevaz vermişlerdir. Yanı sıra kurbanın kesilmesinde zamanı itibara alanlar İmam Şâfiî, Dâvud, Ebû Münzir ve diğer bazı fakihlerdir. Onların görüşüne göre kurban kesmenin vakti güneş doğduktan ve bayram namazı kılınıp iki hutbe okunacak kadar zaman geçtikten sonra başlamış olur. Bu vakit, kişinin bayram namazını kılıp kılmaması ya da devlet başkanının kurbanını kesip kesmemesiyle ilgili değildir; kurban kesme vakti, bu süre geçtikten sonra başlamış olur ve artık kurban kesilmesi caizdir. İmam Şâfiî ve ismi sayılanlar dışındaki diğer fakihler, kurbanın zamanı yöneticinin kurban kesme fiili ile başlar demişlerdir. Fakat bu içtihatları fakihler de ihtilaf etmiştir. Hasan-ı Basrî, Atâ b. Ebî Rabâh, İmam Evzaî, Ebû Hanîfe ve İshâk ise şöyle bir içtihadı yönelmişlerdir. Kurban kesmenin vakti imam bayram namazını kıldırıncaya ve hutbe okuyuncaya kadar girmez. İmam Mâlik de yönetici kurbanını kesmediği sürece kurban kesmenin vakti girmez diye hükmetmiştir. Kurban kesmenin müddeti meselesi Hac sûresinde geçmiştir.⁵²

⁵⁰ Karaman vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 86-88.

⁵¹ Âyetlerin tefsirinde lafzi tercümeyle doğrudan yer verilmemiş olup bunun yerine müellifin âyetleri nasıl yorumladığı genel hatlarıyla verilmiştir.

⁵² Beyzâvî, *Kitâbu Ahkâmî'l-Kur'ân* (Vahit Paşa, 1686), 7a.

2. Âyet: Bu âyetin nüzul sebebi Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in Allah rasulünün huzurunda tartışmaya tutuşmaları ve ikisinin de sesinin yükselmesidir. İkinci nüzul sebebi ise Sabit b. Kays hakkındadır ki onun sesi çok gür ve kalındı. Normal konuşması bile Peygamberin konuşmasından daha şiddetli çıkardı. Âyetin *وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ* kısmı sizin kendi aranızda yapageldiğiniz konuşmaların ses tonu Rasulün sesine ulaşmasını demektir. Bilakis sizin sesleriniz onun sesinden daha kısık olsun. Sevaplarınızın yok edilmesini hoş görmezsiniz değil mi? O halde kısık sesle konuşun. Dolayısıyla sesleri kısmanın illeti amellerin sevaplarının yok edilmesidir. Müslümanların bu şekilde konuşmaları yani seslerini kısmaları Hz. Peygamberle konuşmaya özgüdür. Bu da Hz. Peygambere saygının gereği olarak Cenab-ı Hakkın onun kadrinin yüksekliğinden dolayı kendisine tahsis ettiği bir durumdur. Yine ona özgü koyulan kurallardan birisi de konuşan kişinin Hz. Peygamberin sesinden daha yüksek bir ses tonuyla konuşmasının caiz olmamasıdır. İşte fakihler bu hükmü âyeti delil göstererek çıkarmışlardır. Denildiğine göre âyetteki **“Sizin sesiniz onun sesini basturmasın.”** lafzına “Peygamberime ismi ile hitap etmeyin.” manası da verilmiştir. Sizin kendi aranızda birbirinizi ismen çağırdığınız gibi hitap etmeyin. Tıpkı Cenâb-ı Hakkın âyette sıkça kullandığı gibi “Ya Rasûl! Ya Nebi!” şeklinde hitap edin. Eğer âyetin bu kısmına bu manayı verirsek o takdirde âyet Hz. Peygambere özgü başka bir kuralı getirmiş olur. Çünkü bu âyette hürmet ve tazim göstermeye dayalı bir hüküm bulunması sebebiyle kişinin ona “Ya Rasullulah, Ya Nebiyallah, Ya Hayyerahullah (Ey Allah'ın en hayırlı kıldığı kişi)” şeklinde nida etmesi gerekir.⁵³

4. Âyet: “Verâ” hücrenin dışından veya önünden çağıranlar manasındadır. من ibtidâie (başlangıç) mimidir. Mimin ibtidai manada olmasının âyete kazandırdığı fayda kendisine çağrıda bulunan kişinin hücrenin içinde olduğunu gösteriyor olmasıdır. Fakihler bu âyetin Hz. Peygamberin şahsına özel durumlara özgü içerik taşıdığını söylemişlerdir. Bundan da hücrelerin gerisinden ona nida etmenin caiz olmadığı hükmünü çıkarmışlardır.⁵⁴

2.1.2. Asılsız Bilgi ve Haber Karşısında Temkinli Olma

Hucurât sûresinin 6. âyetinde doğru bilgi vermeyen veya güvenilir olmayan kimseler fasık kelimesiyle ifade edilmektedir. Müminler de fasık bir kimsenin

⁵³ Beyzâvî, Kitâbu Ahkâmî'l-Kur'ân (Vahit Paşa, 1686), 7a-7b.

⁵⁴ Beyzâvî, Kitâbu Ahkâmî'l-Kur'ân (Vahit Paşa, 1686), 7b.

verdiği haber karşısında temkinli olmaları ve bu haberin doğruluğunu araştırmaları gerektiği konusunda uyarılmaktadır.⁵⁵

6. Âyet: فَتَّبَيِّنُوا açığa çıkarın, bilin demektir. أَنْ تُصَيِّرُوا cümlecisi فَتَّبَيِّنُوا kelimesinin mefulün lehidir. Yani bilmeden bir kavmin başına bela olmanızı hoş görmediği için. بَجَهَالَةٍ (bilmeden) hâldir. والاصباح bir halden diğer bir hale dönmek demektir. والندم nedamet insana yapışan ve ondan ayrılmayan bir gamdır. Allah bu âyette fasık bir kimsenin verdiği haber ve şahitliği konusunu araştırmayı ve yakîni bir bilgiye dayandırmayı vacip kılmaktadır. Fasık bir kimsenin haberi ve şahitliği meselesi tüm alimler arasında icmâ edilen bir konu olduğu halde adalet sıfatı konusunda ihtilaf edilmiştir. Bakara sûresinde adalet sıfatıyla ilgili yeterli bilgiyi sunduk. Alimlerden bir grup bu âyetten; meçhûlü'l hal durumunda/durumu bilinmeyen olan kimsenin fasık olma ihtimaline binaen rivâyetinin kabul edilemeyeceği hükmünü çıkarmışlardır. Bir başka grup ise meçhûlü'l hal durumunda olan kimsenin rivâyetini kabul etmişlerdir. Çünkü bu durum fıkı kesin olmayan kişi için geçerli değildir. Ebu Hureyre dedi ki; meçhûlü'l hal olan kimsenin durumu kesin olarak bilinmemekle birlikte eşraf (tanınan) bir kişi ise haberi kabul edilir. Adaleti tam olarak bilinmeyen kişinin şahitliği konusunda alimlerin ihtilafı sonucunda; Ebû Hanîfe; eğer hâkim had cezası veya kısas uygulayacaksa o kişinin gizli kalan yönünü yaşadığı çevredeki kimselerden sorarak araştırma yapar şeklinde içtihat etmiştir. Had ve kısasların dışında başka bir soruşturma ise kişinin araştırma yapmaksızın bu konularda verdiği haber alınır. Ancak adaleti tam olarak bilmeyen bir kişi hakkında, onun hasmı olan kişi, geçmişteki bir olayda hakkı söylemediğine dair bir ithamda bulunursa, bu durumda o kişi tüm dava konularında soruşturulmak zorunda kalır. Davaya konu olan canlar meselesi ise hâkimin meseleyi araştırması ve soruşturması gerekliken, davaya konu olan mallar ise bununla yetinerek detaylı araştırmaya gitme gereği duymaz. İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in rivâyetlerinden birinde ise, dış görünümü bakımından adaletli görünen kimsenin durumu hakkında hâkim, had, kısas veya diğer konular fark etmeksizin, onun gerçekte (gizli hayatta) adil olup olmadığı, hasımlarının o kişi hakkında ithamda bulunup bulunmadığına bakmaksızın araştırma yapar. Ahmed b. Hanbel'in ikinci bir rivâyetine göre ise, hâkim görünürde adil olan kimselerin durumunda Müslüman olmasını esas alarak bununla yetinir. Daha başka bir soruşturmaya gitmez. Allah işin daha iyisini bilir.⁵⁶

⁵⁵ Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî Âlûsî, *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'i'l-mesânî* (Beyrut: Dâru İhyâi Tûrasi'l-Arabi, 1994), 26/144-148.

⁵⁶ Beyzâvî, *Kitâbu Ahkâmî'l-Kur'ân* (Vahit Paşa, 1686), 7b-8a.

2.1.3. Beşerî Münasebetlerde Dînî Sorumluluk ve Ahlâkî Yükümlülükler

Hucurât sûresi 9, 11-13. âyetlerde müminler arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesinin toplumsal bir sorumluluk olduğu, müminlerin maddi ve manevi bir bağ olan kardeşlik bağı ile birbirine bağlanması gerektiği, Müslümanların birbirini küçümsememesi ve alaya almaması, toplumsal barışı ve güveni zedeleyen her türlü kötü zandan ve gıybetten uzak durulması gerektiği vurgulanmaktadır.⁵⁷

9. Âyet: Allah rızası için kardeş olmuşların arasını ıslah etmek müminlere vacip kılınmıştır. Sulh, her iki zümrenin de Allah'ın emrine çağrılmasıdır. Şâyet iki zümreden biri haddi aşmakta ısrar ederse, Allah'ın hükmüne dönünceye kadar bu azgın grupla savaşmak farzdır. Haddi aşmış olan grupla savaşmak, aralarını adaletle ıslah etmek diğer Müslümanların üzerine de vaciptir. Malın ve canın zarar gördüğü yerlerde nasıl bir hüküm uygulanacağı hakkında, İmam Şâfiî dedi ki; savaştan sonra geri kalan ganimet ve mallar, hakkında hüküm verilecek herhangi bir mesele yoksa her iki grup arasında da sakıttır. Sonra Allah bizi bu konuda uyarmaktadır. Müslümanlardan iki grubun arasını ıslah etmek için yapılan mücadele, azgınlığa ve taşkınlığa gitmeden önce her ikisinin de Allah'ın emrine dönünceye kadar bu azgınlıktan elini çekmesi şeklindedir. Yoksa âyette kastedilen onlardan intikam almak, yaptıklarının dengini veya daha fazlasını yapmak ve onları taşkınlıkla hakka davet etmek değildir. Nitekim onların esirleri öldürülmez ve malları itlaf edilmez. Bütün bu söylenenler İmam Şâfiî'nin fıkhiyandır. Ebu Hanîfe diyor ki; toplumun elebaşlarına yani eşkıyalara ulaşamayacağı ve bu kimseler kaçıp gideceği için onların peşine düşülmez. İmam Şâfiî: "Bu elebaşı grupların yakalanması ve ele geçirilmesi isyanı bastırmak için önemlidir." demiştir. Fakihler eşkıya takımıyla savaşılabacağına dair bu âyeti delil getirmişlerdir. Zira eşkıyalar devlet otoritesine bağlı kalmayı terk ederek karşı çıkan kimselerdir. Kendilerine yöneltilen meşru hakları kabul etmekten kaçındıkları için onlarla savaşılabılması gerekir. Fakihler belirtilen hükmün şeri delilini de bu âyet olarak görmüşlerdir. Bâğîlerle/resmi otoriteye karşı çıkanlarla mücadelenin diğer tafsili hükümleri furuu kitaplarında yer almaktadır.⁵⁸

11. Âyet: Allah bu âyeti celile ile insanlarla alay etmekten onlara hakaret etmekten nehyetmektedir. Bazen hakir görülen Allah katında muazzam bir ihtişama sahip olabilir. Bundan dolayı Allah alay edip hakir gören kişiye bunu yapmamasını gerekli kılmıştır. Bu âyetin devamının hükmü gayet açıktır. Birbirinizi ayıplamayın,

⁵⁷ Ebu Cafer Muhammed bin Cerîr b. Yezid el-Âmülî el-Bağdâdî Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Kahire: Dârü Hicr, 2001), 21/357-388.

⁵⁸ Beyzâvî, *Kitâbu Ahkâmî'l-Kur'ân* (Vahit Paşa, 1686), 8a.

gıybet etmeyin, birbirinize lakap takmayın gibi hükümler. Ama şu kadarını açıklayalım. **“Birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın.”** âyeti gereği alimler takılan lakap kişinin bir niteliği olsa dahi bir kimseye lakap takılmasını ve ona hoşuna gitmeyen isimlerin verilmesini haram olarak kabul etmişlerdir. Lakin kişinin hoşuna gitmeyen lakaplar dışında başka türlü tanınması mümkün değilse bu lakaplarla çağırılması caizdir.⁵⁹

12. Âyet: Allah mümin kullarını nehyederek buyuruyor ki; zannın çoğundan sakının. Zan ki mahalli olmaksızın kişiyi haksız yere töhmet altında bırakan aynı zamanda kişinin ailesini, akrabalarını ve insanları hüzne sokan bir durumdur. Çünkü hakkında kötü zan beslenen kimsenin düşünülenin tam aksine muhsan (korunmuş, o vasıftan uzak tutulmuş) olması mümkündür. İşte bundan dolayı ulemanın çoğu ihtiyatlı davranarak zandan uzak durulması gerektiğini söylemişlerdir. Zan konusunda Kâdî Beyzâvî diyor ki; “Bazı zanlar vardır ki ancak ortaya çıktığında birtakım işler düzelecekse onun peşine düşülmesi gerekir. Allah hakkında hüsn-ü zanda bulunmak gibi. İlahiyat ve nübüvvet meselelerinde zan ile hükmetmek ve müminlere karşı suizan beslemek haram olan zamlardandır. Dünyalık birtakım işler hakkında zanda bulunmak ise mübah olan zanlar arasındadır.” Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur: “Müslümanların mahrem hayatını araştırmayın. Kim Müslümanların ayıplarını açığa çıkarmak için peşine düşerse Allah'ta onun gizliden yaptığı ayıbı ortaya koyar ve evinin en mahrem yerinde dursa dahi hak nezdinde rezil eder.” Bazısı bazısıyla gıybet etmesin demek, yani bazınız bazınızın gıyabında kötü yönlerini konuşmasın, zikretmesin. Hz. Peygambere gıybetin ne olduğu soruldu. O buyurdu ki: “Kişinin hoş görmeyeceği halini insanlara anlatmandır. Eğer o haslet onda olsa bile gıybetini yapmış olursun. Gerçekten o yön yoksa o zaman kişiye bühitan etmiş yani iftira atmış olursun.” Bizim mezhebimizden bazı fakihler gıybeti küçük günah saymışlardır. Müteahhirun fakihlerden olanlar ise bunu eleştirmişlerdir. Gıybeti küçük günah olarak görmek batıldır. Kurtubî dedi ki; gıybetin büyük günah olduğu konusunda icmâ vardır. Kim ki gıybet konusundaki hadis-i şeriflerin peşine düşer araştırırsa gıybetin büyük günahlardan olduğunu bilir. Bizim fakihlerimiz gıybetin bazı durumlar ve sebepler nedeniyle mübah olabileceği yönünde açıklama yapmışlardır. Örneğin, zulüm gören bir kişinin sultana şikâyet ederken her şeyi anlatması, mazlumun yardım talebinde bulunurken durumunu tam olarak izah etmesi gibi. Bu konunun daha geniş açıklandığı yer fûruu kitaplarıdır.⁶⁰

⁵⁹ Beyzâvî, Kitâbu Ahkâmî'l-Kur'ân (Vahit Paşa, 1686), 8b.

⁶⁰ Beyzâvî, Kitâbu Ahkâmî'l-Kur'ân (Vahit Paşa, 1686), 8b-9a.

13. Âyet: Bir dişi ve bir erkekten kasıt Âdem ve Havva'dır. Herkesin eşit olduğu anlayışı gereği nesep bakımından birinin diğerine karşı övünmesi ve üstünlük iddiasında bulunması doğru değildir. Şa'b Arapların kendilerini sınıflandırdıkları altı tabakanın birincisidir. لتعارفوا /Birbirinizle tanışasınız için anlamındaki kelimesinin manası şöyledir: Allah'ın sizi kavim ve kabileler şeklinde yaratmasının hikmeti birbirinizin soyunu bilmeniz ve hiç kimseyi öz babası dışında bir başkasına nispet etmemenizdir. Sonra bir insanı diğerinden üstün kılan hasletleri zikrederek **“Çünkü Allah katında en şerefliiniz O'ndan en çok sakınanınızdır.”** buyurmuştur. Sanki “Kişi nesebiyle niçin övünmesin ki?” sorusunu soran kimseye “Çünkü Allah katında en değerliniz nesep yönüyle değil takva yönüyle en üstün olanınızdır.” şeklinde cevap verilmiştir. İmam Mâlik: “Evlilik meselesinde kefâet konusunun terk edilmesine bu âyet işarettir.” dedi. İbnü'l Kasım İmam Mâlik ile arasında geçen diyalogu şu şekilde aktarmıştır: “İmam Mâlik'e Arap olmayanın Araplardan biri ile evlenmesi mümkün mü? diye sordum. Oda bu konuda beis yoktur dedi. Sen Allah azze ve cellenin kitabındaki şu âyeti görmedin mi? Hucurât sûresi 13. âyeti okumuştur.” İmam Şafiî ise kefâet konusuna itibar edilmesi kanaatindedir. Kefâetin esası Berîra hadisinden çıkarılmıştır. Onun kocası dengi olmadığı için Hz. Peygamber onu bu konuda serbest bırakmıştır. İmam Mâlik'in içtihadına ortak olanlar şöyle demişlerdir. Hz. Peygamberin Berîra'yı serbest bırakması denklik meselesine ait değildir. Bilakis Berîra'nın hür bir Kâdın olması yönüyle mehrinin artması ve kocasının hürler için ödenecek mehirden aciz kalmasıdır. İmam Mâlik'in görüşünü benimseyenler Berîra'nın iki sebepten ötürü serbest bırakıldığı çıkarımında bulunmuşlardır. Birincisi acizlik, ikincisi eşlerden birinin hür birinin köle olması sebebiyle aralarındaki dinlemenin tam manasıyla kâmil olmamasıdır. Dinlemekten kasıt mecazi veya hakiki manada ele alınabilir. Hakiki manada, kocasının köle olması sebebiyle dinlemesinin tam kâmil olmaması ya da kocasının kulağının az işitmesinden dolayı, mecazi manada ise köle bir kocanın karısıyla yeterince ilgilenemeyeceği için Berîra muhayyer bırakılmış olabilir.⁶¹

Sonuç

Çalışmaya konu olan, Kütahya Vahit Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde 1686 demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunan *Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'an Te'lîfû'l-Âlimi'l-Âllâme el-Kadî el-Beyzâvî* şeklinde isimlendirilen el yazma eserin müellifi meçhul dirâyet ağırlıklı muhtasar bir ahkam tefsiri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eserin kütüphane katalog kaydındaki müellif bilgisinin hatalı olduğu tespit edilmiş olup mahtût eserin Kâdî Beyzâvî'ye ait olmadığı delilleriyle birlikte sunulmuştur.

⁶¹ Beyzâvî, Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'an (Vahit Paşa, 1686), 9a.

Nitekim eserin mukaddime kısmında ismi zikredilen İlhanlı hükümdarı Gazan Han'ın (ö. 703/1304) desteği ile tefsir çalışmalarını yaptığını söyleyen müellifin Gazan Han'ın hükmettiği dönemde (1295-1304) yaşadığı gerçeği göz önünde bulundurulursa Kâdî Beyzâvî'nin bu tarihten önce vefat etmesi eserin ona aidiyetini muhal kılmaktadır. Geniş çaplı araştırmalar neticesinde gerçek müellifin kimliğine dair herhangi bir malumata ulaşılamamıştır.

Yirmi iki varaktan oluşan eser Mushaf sıralaması dikkate alınarak Ahzâb sûresi 53. âyetin tefsiri ile başlayıp Beled sûresi 11-13. âyetlerin tefsiri ile tamamlanmıştır. Eserin başlangıcının Ahzâb sûresi ile yapılmış olması daha önce yapılan bir çalışmanın devamı niteliğinde olduğu kanaatini doğurmaktadır. Nitekim ilgili âyetlerin tefsiri yapılırken, konunun tafsilatının daha önceki âyetlerde ele alındığına dair gerek Bakara Sûresi gerekse Hac Sûresi'ne yapılan atıflar, eserin devam eden bir çalışmanın parçası olduğu sonucunu güçlendirmektedir.

Hz. Peygamberin hadislerine, sahabe kavline ve Tabiîn'in görüşlerine yer verilen eser, rivâyet tefsirini andırmaktadır. Müellifin tefsirindeki metodoloji, her bir âyetin tefsirini yaparken, öncelikle âyeti sunmuş, ardından o âyetin anlaşılmasına yönelik kısa bir meal tefsir yapmış ve gerektiği yerlerde âyetin sebebi nüzulüne yer vermiştir. Sonrasında, konuyu ahkam yönüyle ele alarak derinlemesine bir açıklama sunmuştur. Özellikle, Ebû Hanîfe, İmam Şâfiî, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'in fikhî görüş ve içtihatlarına dair her âyette teferruatlı bilgi veren müellif, Şâfiî mezhebinin öğretilerine tâbi olduğunu açıkça dile getirmiştir. Ayrıca muhtelif kaynaklardan iktibas ederek oluşturduğu tefsirinde özellikle Zemahşerî'nin *el-Keşşâf* ve Beyzâvî'nin *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl* adlı tefsirlerinden kimi zaman birebir kimi zaman benzer alıntılar yapmıştır. Lakin fikhî boyutta her iki eserde de yer almayan ayrıntılara değinmiş özellikle fikhî görüşlere fazlaca yer vermiştir.

Çalışmada yer verilen Hucurât sûresinin ilgili âyetlerinde Allah ve Rasulü'nün hükmünün önüne geçilmemesi, Hz. Peygamber ile konuşurken ses tonunun ve hitap şeklinin iyi bir şekilde ayarlanması, fasık bir kimseden gelen haberin doğruluğu üzerine hassasiyetle araştırma yapılması, çatışma halinde olan Müslüman grupların arasının ıslah edilmesi, Müslümanların birbirlerine lakap takmaması ve alay etmemesi, zannın çoğundan sakınmaları, birbirlerinin gıybetini yapmamaları gerektiği konuları üzerinde hususiyetle durulmuştur.

Çalışmamızın, bahse konu mahtût tefsirin, varsa yazma eser kütüphanelerindeki eksik olan baş kısmının bulunmasına katkı sunması ümit edilmektedir. Ayrıca gün yüzüne çıkmayı bekleyen pek çok yazma eserin

araştırılması ve bu eserler üzerinde yapılacak çalışmalara ilerleyen süreçte örnek teşkil etmesi temenni edilmektedir. Keza Zemahşerî ve Beyzâvî tefsirlerinde benzerlik göstermeyen alıntıların hangi ahkâm tefsirlerinden alınmış olabileceği hususu da çalışma konusu yapılabilir.

Kaynakça

- Alparslan, Ebru. “Türk Cilt Sanatında ‘Çeharkûşe Ciltlerin’ İncelenmesi”. *Ulakbilge* 6/25 (2018).
- Âlûsî, Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî. *Rûhu'l-meânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'î'l-mesânî*. Beyrut: Dâru İhyâi Tûrasi'l-Arabi, 1994.
- Arıcı, Mustakim. *İslam İlim Ve Düşünce Geleneğinde Kadi Beyzâvî*. Ankara: İsam - İslam Araştırmaları Merkezi, 2017.
- Aybakan, Bilal. “Fürû‘ Fıkıh Sistematiği Üzerine”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (14 Şubat 2014), 5-32.
- Bağdâdî, İbnü'l-Cevzî Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el. *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslamiyye, 3. Basım, 1984.
- Beyzâvî, Kâdî. *Kitâbu Ahkâmî'l-Kur'an Te'lîfû'l-Âlimi'l-Âllâme el-Kadî el-Beyzâvî*. Kütahya: Vahit Paşa Kütüphanesi, 1686.
- Birişik, Abdülhamit. “Kur'ân İlimleri Terimlerinin Kaynağı ve Oluşumu”. *İslami Araştırmalar Dergisi* 19/1 (2006), 29-43.
- Celaledin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Süyûtî. *el-İtkan fî Uhumi'l-Kuran*. thk. Şuayb Arnavut. Beyrut-Lübnan: Müessesetü'r-Risale, 2008.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usulü*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971.
- Çetiner, Bedreddin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.
- Endelüsî, Ebû Hayyân el-. *el-Bahru'l-muhîr fî't-Tefsîr*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd. Beyrut-Lübnan: Darül-Kütübül-İlmiyye, 1. Basım, 1993.
- Gül, Ahmet. “Sahabe Tefsirinde Fıkhi Yönelim”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/23 (2019), 487-507.
- Hayyân, Mevlâ el-Hasen b. el-Hüseyn el-. “Ahkâmü'l-Kur'ân İlmi: Doğuşu, Gelişimi ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma”. çev. Mustafa Şentürk vd. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 22 (2013), 457-491.
- Herrâsi, İmâdüddîn Alî b. Muhammed b. Alî el-Kiyâ el-. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. Beyrut-Lübnan: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 1983.

- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Kâtip Çelebi. *Keşfu'z-zünun an usami'l-kutup ve'l-funun*. Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1941.
- Köse, Saffet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2000.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006.
- Mahmut Kayış. *Ahkâm Âyetleri Açısından İlk Dönem İşârî Tefsirler -Tüsterî, Sülemî, Kuşeyrî Özelinde*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Doktora Tezi, 2024.
- Mevdudî, Ebü'l-Alâ. *Tefhîmü'l-Kur'an*. çev. Muhammed Han Kayani vd. İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.
- Razi, Fahrudin. *Tefsiru'l Kebir (Mefatihü'l Ğayb)*. Beyrut-Lübnan: Daru'l Fikr, 1981.
- Rukancı, Fatih. "Yazma Eserlerde Fiziksel Niteleme". *Erdem* 63 (2012).
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-tefâsîr*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kur'ânî'l-Kerîm, 4., 1981.
- Subkî, Tâcuddîn Takıyyuddîn. *Tabakâtu's-Şâfi'îyyeti'l-kübrâ*. thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, Abdülfettâh Muhammed el-Hulv. Beyrut: Hicr li't-Tıba'a ve'n-Neşr, 1992.
- Suyuti, Celaledin Abdurrahman bin Ebubekir es-. *Buğyetu'l-vuât fi tabakati'l-luğeviyyin ve'n-nuhâr*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadi İbrahim. Beyrut-Lübnan: el-Mektebetu'l-Asriyye, ts.
- Şahin, Hanifi. "Câmiu't-Tevârîh'e Göre Gâzân Hân'ın Müslümanlığı ve Bunun İlhanlı Toplumuna Yansımaları". *Bilgi* 73 (2015), 207-230.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed bin Cerîr b. Yezid el-Âmülî el-Bağdâdî. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. Kahire: Dârü Hicr, 2001.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî et-. *Ahkâmü'l-Kur'an'il Kerim*. nşr. Sadettin Ünal. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.

- Ubeytullah Altuntaş. *Cessâs'ın Ahkâmü'l Kur'ân Adlı Eserinin Dil Bilimsel Tefsir Açısından İncelenmesi*. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Uyar, Mustafa. “İlhanlı Hükümdarlarının İslam’a Girmesinde Rol Alan Türk Sufileri: İlhan Tegüder ve Gazan Han Devirleri”. *Belleten* 76/275 (2012), 7-30.
- Yuvalı, Abdülkadir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1996.
- Zehebi, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*. Kahire: Mektebetü Vehbe, 7. Basım, 2000.
- Zerkani, Muhammed Abdulazim ez-. *Menahilu'l-irfan fî ulumi'l-Kur'ân*. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-Arabi, 1995.
- Zerkeşî, Bedreddin ez-. *el-Burhan fî Ulûmi'l Kur'ân*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim. 1 Cilt. Kahire: Mektebetü Darut-Turas, 3. Basım, 1984.
- Yazma Eserler Veri Tabanı. “Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı”. Erişim 26 Kasım 2024. <https://portal.yek.gov.tr/works/search/full>
- “Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi”. Erişim 26 Kasım 2024. <https://suleymaniye.yek.gov.tr/>

Ekler

Ek 1: Eserin Arka Kapađı

Ek 2: Numaralandırma Yapılmayan Sayfalar

Ek 3: Eserin Zahriye Kısmı

